

71
I. 7. N.
VELMENTE TANKAR

Om

LANDT-
HUSHÅLLNINGENS
FÖRBETTRANDE

I
FINLAND,

Med

Vederbörandes Tilstånd,

Under

PROFESSORENS och nu varande REKTORS

HERR HENRIC
HASSELS

inseende,

För *MAGISTER-KRANISENS* ärhållande

Utgifne, och til allmänt prof öfverlemnande

I Åbo Academies öfre Sal,

Den 17 Julii 1751,

Af

JOHAN WELIN,

NORR FINNE,

Emnefvän af Kongl. Sv. Vet. Academien.

ABO, Tryckt hos DIRECT. och Kongl. Boktr. i Stor-
Förstendömet Finland, JACOB MERCKELL.

KONGL. MAJ:TS

och Sveriges Rikes HÖGSTBETRODDE MAN,
RÅD, PRÆSIDENT i Kongl. Cancellie-Collegio,
Öfverste MARSCHALK, Hans Kongl. Höghets
Cronprintfen GUSTAVS GOUVERNEUR, Åbo
Academies CANCELLER, HERRE, RIDDARE
och COMMENDEUR af Kongl. Maj:ts Order,

Så ock RIDDARE af Kongl. Preussiska Svarta
Örnen, samt CANCELLER af alla

Kongl. Maj:ts Riddare-Order,

Högvelborne Herre och Grefve,

GREF CARL
GUSTAV
TESSIN.

Nådigste Herre.

Som Eder Hög-Grefvelige Excellences höga och för-
treffelige egenskaper i flere år omfattat hela ställ-
ningen af Sveriges Rike och alla dess delar; så
har ock hushållningen haft deraf en högstönskelig
kenning, så vida Eder Hög-Grefvelige Excellence
icke allenast krafteligen befremjat Manufacturernas
upkomst och tilvext, utan derjemte besynnerligen
bi-

KONGL. MAJ:TS

och Sveriges Rikes HÖGSTBETRODDE MAN,
RÅD, CANCELLIE - RÅD, Öfverste MAR-
SCHALK, HERRE samt RIDDARE
och COMMENDEUR af Kongl.

Maj:ts Order,

Högwelborne Herre och Grefve,

GREF CLAS
EKEBLAD.

Nådigste Herre.

För tiugu fem år hade Finland den lyckan, at af
Eder Hög-Grefvelige Excellences Högtförmä-
me nervarelse, och Kongl. Academien härstä-
des den förmån, at af *Eder Hög-Greflige Excellences*
prisvärde styrelse sig hugna. Sedan har den Högt-
rådande Förfynen så skickat, at *Eder Hög-Grefvelige*
Excellence, i åtskillige Konunga-Riken, och under
vigtige

bidragit dertil, at fremmande hand icke kan undergrafva och störta denna plantering. *Eder Hög-Grefvelige Excellence* eger ock en ypperlig del i de til landtbrukets uphjelpande högvifligen gjorde anstalter och författningar, hvaraf Finland i synnerhet har sig at hugna; hvilket alt hvar och en redelig landets invånare nu ärkenner och vördar, men efterkommanderne få mycket högre skola beprisa, som de fruchten häraf än rundeligare få insamla och nyttia. I betrachtande af detta, som ock, at *Eder Hög-Grefvelige Excellence* under så många högvigtige embets-förrettningar jemvel täckts antaga och behålla värden för Kongl. Akademien härstädes, med oafslätelig omsorg för studiers befordran och lempande efter angelägenheterna i det menfkelige och borgerlige samhället, så fattar jag den tilförsicht, at in för *Eder Hög-Grefvelige Excellence*s högtuplysta ögon i underdån-ödmiukhet nedlegga dessa enfaldiga dock velmenta tankar om Landt-hushållningens förbättrande i Finland; hvaruti om något finnes, som kunde vinna *Eder Hög-Grefvelige Excellence*s nådigste approbation, vore det mig en ofägelig glädie; i annor hendelse anhåller jag i lika underdån-ödmiukhet, det verdigas *Eder Hög-Grefvelige Excellence* nådigst anse mit oskyldiga upfåt. Framhårdar til grafven

*Eder Hög - Grefvelige Excellence*s

underdån-ödmiukaste tienare
JOHAN WELIN.

viktige fyslors handhafvande förverfvat Sig en hög kunskap och vidtbegrepen ärfarenhet, i alt hvad til et Lands och Rikes velftånd och fällhet förnemligast tienar, och således upstigit ifrån den ena hedersgraden til den andra, til des *Eder Hög-Grefvelige Excellence* upfylt det almännas enhälliga åstundan, och intagit det högsta äre ställe, som en Svensk Herre och Man intaga kan. Som nu *Eder Hög-Grefvelige Excellences* höga Embetes värd strecker sig til hela Sveriges Rike, och hvad til des bästa lender, så kan hushållningen så mycket mindre vara derifrån utefluten, som den gemensamme velferden til så stor del derpå beror. Och, at Finland med des hushållning inbegripes i *Eder Hög-Grefvelige Excellences* öma omvårdnad, är så mycket säkrare, som *Eder Hög-Grefvelige Excellences* nådige böjelse hinner til enskildte personer samt ringa folk här uti landet; hvilket jag med innerlig glädie och vördnad ärfarit, då *Eder Hög-Grefvelige Excellence* täckts icke allenast lemna mig et nådigt tilträde, utan ock förklara Des nådigste velbehag, at framdeles vilja tenka på min velferd. Alt sådant har hos mig upveckt förtröstan, at in för *Eder Hög-Grefvelige Excellences* i underdån-ödmiukhet framkomma med detta ringa Academiske prof om Landthushållningens förbättrande i Finland, lika underdån ödmjukeligen anhållandes, det verdigades *Eder Hög-Grefvelige Excellence* med vanlig nåd uptaga dessa rader; samt hvad deruti kan vara feladt, lika nådigt uhrsechta. Framhärdat til mit yttersta

Eder Hög-Grefvelige Excellences

underdån - ödmjukaste tienare
JOHAN WELIN.

Kongl. Maj:ts
TRO-MAN och LANDSHÖFDINGE öfver Åbo
och Björneborgs Län med Åland,
Högvelborne Herren,

**HERR JOHAN GEORG
LILLJENBERG,**

Nådige Herre.

Under den korta tiden detta Lænet haft den lyckan, at stå under Högvelborne Herr LANDSHÖFDINGENS visa och sorgfellige styrelse, äro af Högvelborne Herr LANDSHÖFDINGEN så många trefselige anstalter gjorde til hushållningens förbättrande, som skulle gifva rikt emne til en særskild beskriuing. Och som jag arkenner min oföretmøgenhet, at alt sådant som sig borde, utföra, så fordrar min skyldighet, at ærkeena och värda den besynnerliga grace, hvarmed Högvelborne Herr LANDSHÖFDINGEN har tæckts icke allenast flere resor gifva upmuntring til detta ringa arbete, utan ock det sanma genomläsa, förr än det gafs til trycket; som ock en af Högvelborne Herr LANDSHÖFDINGEN giord erhindran af mig i ædmiukhet är i acht tagen vorden. Anhåller i lika ædmiukhet, det behagade Högvelborne Herr LANDSHÖFDINGEN tillåta, at detta mit ungdoms foster än en gång får komma tillbaka igen, at ytterligare sig recommendera i Högvelborne Herr LANDSHÖFDINGENS nådiga och milda omdømme. Skal med oafstælig værdnad stedse finnas

Högvelborne Herr Landshöfdingens

allerædmiukaste tienare
JOHAN WELIN.

Kongl. Maj:ts

TRO-MAN och BISKOP öfver Åbo Stift, samt
Kongl. Academiens Högtransfellige PRO-
CANCELLER,

Den Högvärdigste Herren,

**HERR DOCTOR JOHAN
BROWALLIUS,**

Ledamot af Kongl. Sv. Vet. Akademien.

Sedan Högvärdigste Herr BISKOPEN, som en namnkunnig Lärare vid Kongl. Akademien härstades, flere år drivit och fortplantat nyttiga vetenskaper, och i synnerhet de som äga mesta gemenskap med hushållningen, så underlåter ej heller Högvärdigste Herr BISKOPEN nu, som Kongl. Academiens Högberämde PRO-CANCELLER, at slika vetenskapers tilväxt och frækofring beförtra, jemvel dem, som til mer besagda vetenskaper, och i synnerhet studium æconomicum vända sin häg, med gunst och bevägenhet anse; hvilket jag nyligen i ædmiukaste värdnad artfarit, då Högvärdigste Herr BISKOPEN, när detta skulle lemnas til trycket, der til min säkerhet genomte tecktes, hvarsföre jag ædmiukaste tackfäggelse aflegger. De margfaldiga velgierningar, som Högvärdigste Herr BISKOPEN mig och de mina behagar bevisa, skal jag, så länge min lifstid varar, ihögkomma och värda. Beder ædmiukast, at Högvärdigste Herr BISKOPEN tecktes dessa rader, som til betygande af min innerliga värdnad, jag understår mig at framgisva, med vanlig höggunst och ynnest upåta, samt mig härefter et litet rum bland Högvärdigste Herr BISKOPENS clienter förinna. Skal med stadigvarande värdnad altid finnas

*Högvärdigste Herr Biskopens
och Pro-Cancellarens*

allrædmiukaste tienare
JOHAN WELIN.

Kongl. Maj:ts

Tro tjenare och CAPITEIN vid Nylands
Dragone Regemente,
Den Velborne Herren,

**HERR JOHAN REINH.
TAUBE,**

Hög-Gunstige Herre och Gynnare,

Mandom och tapperhet i krig, omhugfan och ömhet för vår hushållnings uphielpande hemma, hafva gifvit Velborne Herr CAPITEINENS namn en dubbel glants, och ristat des förtienster i et odödligt minne. Edert blenkande Sverd, Velborne Herre, har vüft sig på utlendska felt, och äfven fächtat för Fäderneslandets frihet. Vår hushållning har varit Eder öm, och Sveriges vel Edert beständiga ögnamerke. Jag häppas fördenskul, at Velborne Herr CAPITEINEN med samma gunst anfer dessa blad, som röra et slikt emne, som jag i lengre tid fast oförtient haft lyckan at röna. Det skal vara mig högt om hiertat, at icke allenast alltid med vördnad erkenna den mig ertedde ynnest, utan ock den ömma och uprichtiga gunst och veniskap, med hvilken Velborne Herr CAPITEINEN bemötte min framledne Fader i hans lifstid, och den nära del Velborne Herr CAPITEINEN tecktes taga i det svåra öde, mig igenom hans död tinnade. Allmachten uppehålle Eder, Velborne Herre, i långliga tider uti all sielfönskelig fellhet och velmåga! Detta är och skal blifva min önskan, så länge jag lefver och får den förmån at vara

Velborne Herr CAPITEINENS

ödmiuke tjenare
JOHAN WELIN.

S. I.

SOm Finland är ett vidtbegrepet land, ja större än åtskillige konungariket i Europa, så finnes det ock begåfvadt med många och herlige naturens förmåner. Jordmånen är i sig sielf mestendels god och bärande, och på somliga ställen, besynnerligen i Tavastland nestan utan likhet. Efven ock visa sig här de skönaste engar och betesmarker, anseelige skogar, så vel af gran och tall, som ock många slags löftrån, hvarest en stor myckenhet af foglar och diur hafva sitt tilhåll.

Den angrentlande saltjön eger ett rikt förråd på fisk, fogel, siäl och andra södiur, och lemna beqvämt tillfälle till seglation. J synnerhet samla sig i elfvar och stoder en stor myckenhet af lax, sijk, nejonögon m. m. In i landet finnas ock siöar till stort antal, som jemvel innehålla ymnighet af allehanda slags fisk. Somlige af desse siöar, hvar med besynnerligen förstås Pejäne och Saimen, äro så stora, at de på åtskillige ställen se ut som haf, och öppna för landets invånare en temmeligen lång inbördes siöfart. Ja en stor del af Tavastland och Savolax har anseende af en skärgård, och många ställen der siöar och löfskogar til skiftes omgifva hvarandra, likna ett paradis. Metaller hafva på någon tid med al flit här blifvit efterökta. Jernmalm har ock vist sig på åtskillige

A

ställen

stellen, men när der på något arbete blifvit användt, har hoppet mestendels slagit felt; likaledes har det gått med kopparstrecket i Tammela. Lindersbergs jerngrufva vid Helsingfors, 1744 uptagen af Bergmestaren Herr Magnus Linder, är den endaste i Finland, som nu för tiden arbetas; hvilken gifver rijk och velartad malm, samt förhoppning om beständighet, som velbetmelte Herr Bergmestare i des til mig aflätne skrifvelse berättar. Jernmaterien i Savolax, som tages ur söar och kärr, lærer vel hålla ut, så vida der af skal finnas en stor ymnighet. Eljest är det ganska troligt, at i våra berg stora skatter ligga fördälde, hvilka tiden torde up-tecka.

Desse förenemnde naturens fördelar, hafva invånarena ei heller underlåtit at nyttia, hvilket de mongfaldige landets producter nog samt legga å daga. När Gud velsignar åhrsvexten, hafva icke allenast inbyggarena nog, utan kan ock et anfenligt quantum af spanmål och mjöl utskleppas. Huru mycket boskap, smör, talg, kött, hudar, jernväl fisk, och i synnerhet strömming, 'ax, sijk, gjeddor, levererar icke Finland til Sverige? Skinvaror härifrån föres dijt ock något, fast mycket deraf bortgår til Rysland.

At Finnska nationen ei heller är otienlig til handafögder, utvisar den myckna väf och lerster som härifrån öfverfendas, at icke nemna om de tusende tals ifrån Nådendahl afgående trästrumpor. Men at komma til större verk, så byggas i Finland skepp och andra fartyg, icke allenast til invånarens eget bruk, utan ock til salu för svensck och urlenninge.

Den finnska tiäran, bräder och balkar, äro fanterligen så nödige för den svenska seglation, at den des utom sväriligen kunde bestå. Näfver, lextor, träkäril

kärl m. m. som sendas både til Sverige och utom lands, vil man nu ei tala om.

I anseende til alt detta kunde tyckas, det hushållningen i Finland vore så bracht til fullkomlighet, at litet eller intet skulle mer dervid saknas; men då man tager saken i närmare öfvervägande, lærer veder-spelet befinnas.

När man jämför landets vidd, och naturliga förmåner med invånarens antal, och landets utgående producter, så gifves en stor anledning at sluta, det i hushållningen finnes mycken brist; hvilket än lifligare kan skönjas, när man med vederbörlig achtsamhet vender sig til några des särskildta delar. Och är min förefats, att allenast korteligen nemna något om landhushållningen, hvilket hos läsaren til ett gunstigt och mildt omdöme med al vördnad och tilgitvenhet anmäles.

§. II.

SOm åkerbruket är ett ibland de nödigaste närings-sång, så vil jag först nemna något om de brister, som deruti befinnas. Största delen af Savolax och Carelen, med en del af Tavastland hafva ganska litet åkerbruk, emedan de mest nära sig af svedjande, hvarom i följande skal handlas.

Men ehuru små deras åkrar äro, så blifva de ändå icke vederbörligen vårdade ock skiötte. I besagde orter finnas mestendels inga dijken, hvaraf måste ske, at åkrarne höst och vår, jemvel eljest när väta infaller, med vatn öfverköljjas, deras kraft således utluges, och jorden blir vattubulen och klimpug. De af en sådan våt och kall jord upstigande dunster bidraga ock mycket til frost. Giödning hafva de litet, emedan de ei ega ferdeles boskap. Ei heller bru-

ka de granis och annat, som til giödningsens förökande är tienligt.

Det förderfveligaste är, at en del, när de om våren kört up åkren, låta den sedan ligga orörd enda til den tiden, när de skola få, då det kåstar ganfka mycket besvär, at i hast få honom någorlunda redd, ty fullkomligen miuk blir den icke, åtminstone der lerjord är.

En sådan ofed vilja några beskönja med ett orimligt förebärande, at jorden sålunda bättre behåller sin kraft, och veta de icke, at ju oftare den vendes, ju större blir des fruchtbarhet. Här til kommer, at många äro okunnige om retta plögnings och fädestiden, kenna ei heller jordmånens åtskillnad, mycket mindre förstå, huru hvar och en jordmån efter des särskildte natur bör hjälpas och brukas. Det är undran verdt, at, hvarest en sådan vårdslöshet regerar, ändå kan ibland komma en ymnig vext, men det sker mest, när vederleken är tienlig och naturen benägen; ty när den i någor måtto visar sig vidrig, blir gemenligen åhrsvexten få elendig, som åkerbruket är.

Doch finnas på åtskillige ställen, i synnerhet i Tavastland en besynnerlig jordmånens godhet, som ofta utan ferdeles kenning kan utstå en hårdare naturens medfart, hvarest der vederbörlig vård och skötsel tilkommer, något förtreffeligt göras kunde. Desse brister vore svårt at bota och förekomma, åtminståne skulle det gå långsamt, om i hela landet intet bättre åkerbruk funnes. Ty allmogen står intet at lära hus-hållning på annat sätt än genom exempel.

At raisonera med en bonde i sådana mål, det är fåfengt; ty som han raisonerna icke begriper, så kan ei heller ventas, at han skal retta sig derefter, men när nå-

got legges honom för ögonen, och han får se huru det sker, at det går an och har nytta med sig, då bör han finna sig dervid och göra derefter. Nu förekomma här i landet exempel nog på et godt och achtensamt åkerbruk.

Sådant finnes besynnerligen i den delen af Nyland, som grenftar til Borgå, uti Åbo län i Hvittis och Loimijoki Soknar, och de soknar som ligga kring Åbo Stad. Desutan finnas på åtskillige ställen i landet de af Adel, Presterskap och Stånds personer, som gjort treffeliga prof af flijt och idoghet i åkerbrukets upådlande. At serfkildt beskrifva, huruledes härmed förfares på hvar och en af de nemde orter och annorstädes, hörer icke til mit endamål, utan synes det vara nog at korteligen författa de vesenteligaste stycken, som af goda åkermän i achttages, helst emedan skiljachtigheten i någre omstendigheter och redskap ei gör serdeles til tåken.

1:mo Låga de få mycket mögeligt är, at åkrarne leggas i lagom lutning, at hvarken torka eller väta kunna göra dem skada. Dertil bidrager förnemligast, at dijsmullen upköres på åkerstyckerna, hvar est de betarfva at uphöjas, och om den icke är tilreckelig, erfettes bristen med grus eller annan mull. Dijken gråfvas i lengd och tvär så många, som til vatnets fulkomliga afförande behöfvas. Desse dijken göras småla och diupa, och gå mestendels så rett fram, som de voro skurna efter linial. Renarne äro fellån bredare än en tvär hand.

2:do Brukas til jordens gjödande icke allenast hvad af creaturen faller, som ökas med granris och quistar af löstrån, utan ock med kärr- samt annan jord tilkommen af förrutnade vegetabilier, jemvel tufvor
och

och alt hvad uppenkas och i hopkrapas kan, som til befrämjande af åkrens fruchtbarhet tienar.

3:to Plöga de fina åkrar 3 gånger, och när så nödigt finnes 4. Mellan hvarje körning sladdas åkren, och om gräs vijfar sig deruti, härvas. Desutan slas grästorfvor fonder med hackor af jern, klimpar och kokor med träklubbor. Och som detta sker med större mäda, än när det grofva i åkren krossas med velt, så är ock säkerheten större; ofta gifva kokorne sig undan för velten, och blifva liggande i jorden orörde, men här är ingen undflycht, utan måste de alla gå i kras. Och ligga några torfvor eller klimpar i jorden, så tagas de up och slås fonder. Til detta arbete brukas mest qvinfolk och barn, karlarne kunna ock hielpa til, medan dragarena hvila sig och beta. Således blir jorden så fin som aska, men leran gör de med flit icke så fin, at den vid på kommande regn ei må rinna ihop och taga skorpa på sig.

4:to Förstå de vel, huru åtskillige jordnåner skola på åtskilligt fett ansas och skötas. Och ehuru det synes enfaldigt samt allom bekandt, hvad om dijkande gödande och jordens redande nu är anfördt, så har likvel det, jemte hvad sidst nemdes, haft den verkan, at hvad de handtera trivas vel, och finnas här foknar som sellan, och byar, som aldrig i manna minne kent missvext.

Fördenskuil, när sådane exempel i landet ligga för hvar mans ögon, genom så många tidens erfarenhet bestyrkte, kunna de på intet fett urlektras, som antingen af lättia, eller envijshet at blifva vid sin gamla vana icke fråga derefter, utan handtera slut åkerbruk på ett oförvarligt fett; hvarföre selfva nödvändigheten lærer fordra, at ett så skadeligt förhållande genom tilreckelig alvarsamhet förekommes och rättas. Och är det

det säkert, at en del af almogen eljest aldrig går ifrån sin förra och inrotade sed. Kraftigare än alla böter och kropspligt vore förmodeligen, om den författning skedd, at, ehö som icke ville begifva sig til ett för honom och det almenna nyttigt jordbruk, des hemman skulle upbiudas, och dertilfalla, som för en slikt skyldighets fullgörande kunde ställa nöjachtig borgen; hvaröfver så mycket mindre någon hade orsak at klaga, som sådant vore enligt med lag. De fleste skulle vel efter skedd kundgiörelse förr gripa sig an, än de gingo från hus och hem; men om någon ändå icke ville följa de trefnas exempel, kunde han varna de förfummelige med sit eget.

När hushållning skall uphielpas i ett land, måste dertil brukas antingen nya inventioner och påfund, eller de hos andra nationer befintelige sett och konster, eller ock den kunskap, som finnes i landet, och af en del invånare med fördel practiceres.

Hvad nya påfund angår, så äro de til en del mycken ovisshet underkastade, och det som i ett eller annat mindre försök går an, när det samma skal verkställas i stort, och antagas som en allmen maxim i hushållningen, blir ofta impracticabelt. Hvad hos andra nationer är vedertagit och bepröfvadt, står ofta felt i annat clima, i annan jordmån och vid andra tillfälligheter. Begge delarne, om de i sig sielfva och i anseende til alla andra omständigheter voro mögelige, så förekommer härvid ändå den iväriighet, at folket, som skola skröta sådant, icke förstå sig derpå, eller veta i achttaga hvad i achttagas bör, hvarigenom letteligen sker skada. Hvad kan vel vara ensaldigare än at elda en rija? hvartil i Finland brukas gamla gubbar och käringar, som ibland litet både se och höra; men denne

tunnor gull verde konstens införande i Sverige har varit så svårt, at ehuruvel åtskillige förnämre herrar och andra Ståndspersoner på det högsta vinlagt sig derom, så hafva de fleste måst afstå dermed, och ofta med förlust både af hus och fäd. Altså går det åtminstone på tiden, för än nya och tilföre obekandte fett i hushållningen kunna antagas och komma i gång, hvilket bör ske på annat fett, hvarom sluteligen skal nemnas. Fördenskull tyckes det vara nödigt, at al den bästa hushålls kunskap, som i landet finnes, först upsöktes, och på alt möjligt fett föres til alment bruk, så vida den är säker och bepröfvad, och en hvar kan straxt lära den samma, och de deryvid brukeliga handgrep. Tyckes ock ha anledning at tro, at den nysnämde praktiske kunskap, hvad åkerbruket angår, i Finland finnes så stor som i något land i Europa; helst när jag betrachtar, at här under et så kallt clima jemvel en medelmåttig och ibland arm jordmån kunnat bringas derhän, at den ganska fellan lidit misvext.

§. III.

SOm en stor del af landets invånare i stället för åkerbruk nära sig med svedjande, så vil jag nu anföra något derom.

Svedjandet förrettas på 3 särskildte fett, af hvilka hvart och ett har sitt särskildta namn.

1:mo Är *Habra*; härtil utses mest allehanda ojemn och stenig mark, som är bevuxen med gammal grof skog; gran med löfträn skola utgöras det mästa til ett likt svedjehygge, tall det minsta. Detta hugges om hösten för löffallet; de största trän nedfällas intet, utan med yxan allenast på somliga orter skalas eller barkas, hvaraf de torka och förvissna. Små qvistar och trän afhuggas med qvistyxan *vesuri* eller *vesoin* kallad

kallad. De större träen huggas allenast til diametern och fellas de mindre på dem, då sedan vid infallande stormväder alla utan vidare menniskohielp kullramla. Sedan hygget således är endadt, lemnas detta åtminstone 1½ åhr at ligga; samma vår, som svedian om sommaren skal brennas, quistas de gröfsta träen, på det elden vid brenningen må komma at taga så mycket närmare til marken. Brennandet företas antingen midssommars tiden, eller af fruchten för regn något tidigare. Sedan elden öfvergått svedian, sås denamma ett dygn derefter med den brukelige rotrågen; någon plögning eller harfning kan härvid icke brukas, ty träna, som elden ei förtårt ligga kvar på landet, utan såden strös på bara marken, och det så gles, at i cappe rotråg intager til det minsta så mycket land som med ½ tunna åkerråg skulle befås. Hender den lyckan at straxt efter denna sådd regn infaller, gror denna råg vel, men kommer den utan våta några dygn at ligga, förmulnas den aldeles, och upåtes af foglar, då blir skörden ingen, och arbetet föfengt.

2:do *Caski* kallas den andra arten af svedieland; marken som härtil utses, bör vara af god, jämn, bördig mark, bestående af mylla och lergrund, tall eloger heller icke til detta hygge, utan löfskog, som är något granblandad. Sielfva hygget sker om våren, så snart träden hunnit til fult löf; de största löfträd skalas vid roten, på det de så mycket snarare må torka. Detta svediehygget brennes året derpå, när gräset under de nedfelde träden är tort. År svedian mycket gles, och ei vel granblandad, brukas ock brenstockar härtil at marken må blifva jemt svedder. Blifver landet gräsvuxit, innan det hinner sås,

plöges det då med fvedieplojen. Uti dessa fvedior fås sedan åkerråg, hvilken antingen med plog eller harf nedköres. När dessa fvedior skola användas til vidare nytta, så plöges igen om hösten samma jord med fvedieplojen, och följande året befås antingen med hafra, erter eller ock lin, hvaruppå den sedan kan brukas til åker eller eng.

3:io *Rieskama*. Härtill utses marker, som bära små löfskog. Detta hugges helt tidigt om våren, då löfvet börjar at spricka ut, och måste antingen straxt brennas til vårfäde, eller ock om sommaren til råg. Vid detta fvedlande nyttias veltersstockar, emedan de spåda trån allena icke brenna jorden så mycket, som det behöfves. Denna mark plöges först med fvedieploj, sedan fås och fäden nedhartvas.

Förutan dessa fvedior brukas ock på många ställen i Finland et annat sätt at brenna jorden, nemligen *kyttande*, hvarmed således försares. Vintertiden slåpas veden, af 4 à 5 alnars lengd, som består mest af gran, til rummet, som dertil skal uptagas. När jorden om våren blifvit tår, tages den up med spåda, eller upköres med rist och plog, hvilket mest är brukeligt, då en annan går efter plojen, och hugger torfven i så stora stycken som beqvemligt synes. Sedan lägges veden uti en jemn linia och torfven lyftes derpå, at veden dermed beteckes öfveralt, undantagande endarne, der den itendes. Distencen emellan dessa således upkastade jordhögar, är något mer än 2 alnar. Ju mera jorden brennes, desto mindre afvel gifver hon ifrån sig, och bär ett sådant upbrenndt land utom 1, 2 eller 3 skörder, hvarken gräs eller trån i mannaminne, utan blir pösig, sank och nestan botnlös.

Sedan jag således något berettat om de här i landet bruke-

brukelige sett at svedia och brenna jorden, företer sig nu den frågan, om och huruvida sådant är skadeligt för jorden eller ej. Angående denna sak har jag med al mögelig flit sökt at blifva underrettad, hvad erfarenheten skulle gifva vid handen; hvareför jag talat här om med åtskillige ifrån Tavastland, Savolax, och Carelen, hvarest svedian det mest är i bruk. De tilstå, at *Huhta* skadar, emedan jorden derigenom blir så diupt brennd, och går lång tid ut, förän efter detta svedie trån vexa, hvilka endå blifva små. Det samma medgifva de så mycket mer om kyttandet, som derefter nestan aldrig kommer hvarken gräs eller trä, åtminstone går det långt ut på tiden, och vexer endå intet annat, än armt gräs och några små buskar. Men hvad *Kaschi* och *Rieskama* vidkommer, derom påstå några helt annat, och säga at som jorden härigenom icke brennes mer än i tum diupt, så kan des närande kraft, som ligger långt diupare, sålunda ej ferdeles lida; hvilket skal derigenom leggas å daga, at jorden efter ett slikt brennande föder lika vel, och ofta frodigare af sig både gräs och löfskog, som ock sielfva matjorden genom det förutnade gräset och löfvet skal förökas. Ja, de gå än lengre, och berättat som en säker och bepröfvad sak, at genom svedian det kunna torra sandmoar förändlas til en fruchtbar jord, som skal sålunda ske: När på sådana moar få stora tallar, kringskalas de vid roten eller ihuggas, at de förtorkas. Derefter upkommer små skog, hvilken så snart den hunnit något vexa, nedhugges, marken svedias och besås. Sedan vexer både gräs och löfskog, och kommer genom det förutnade gräset och löfvet matjord, der tilförene aldrig varit.

Häremot tilstå andra, at hvarest ofta och efter en liten tidsförlopp blifvit svediad, på hvad sett det ock

skett, der har gräs-skog- och sielfva fädesvexten aftagit; hvilket många landetsinvånare finna och beklaga, och så mycket mindre kan dragas i tvifvelsmål, som det genom alt för mycken ärfarenhet nogfsamt sig visar.

Men om ock svedianDET icke vore skadeligt för jorden, som det doch är, så henga endå dervid så många och stora olägenheter, at det allenast dertföre så snart möjligt är, borde affkaffas.

1:mo Ehuruvel allogen tycker svedianDET vara lättare än åkerbruket, emedan dertil hvarken behöfves så mycket dragare eller redskap, så är det endå i fanning långt svårare. Här förstås sådant åkerbruk, som blifvit vel anlagdt och kommit i stånd. Ty hvad arbete fordras icke at fella skogen, hugga qvistar af trån, vårda brennandet i starka sommarhetan, plöga, så, hafva eller mylla ner fäden mellan stubbarna? Hvarest til Svedior behöfvas velterstockar, ökas befväret genom deras huggande och framsläpande, hvilket ofta måste ske på $\frac{1}{2}$ och $\frac{3}{4}$ mihl. Svediornes årliga kringstengning genom tråns nedfällande dertil, fordra, ei heller liten tid och arbete. Uppe i landet, der stora och vida marker äro, fälles svedie 2 à 3 mil från gården. Hvad möda är icke då, at gå så lång väg til och från arbetet, framskaffa förtäring, och ofta vid infallande ötienlig väderlek lemna arbetet? Likaledes har fädens hemkörande på så lång väg icke ringa befvär. I anseende til alt detta är det omögeligt, at så stor vidd at jord, med det folk, arbete, och tid kan genom svedianDET nyttias, som genom åkerbruk ske kunde.

2:do Är svedianDET mer våda underkastadt, än ett godt åkerbruk. Ty som redan merktes, om regn icke straxt faller, sedan svedian är sådd, går hela arbetet förloradt. Svedior stå i större fara för torka och vä-

ra, som de ock mer skadas både af tama och vilda diur än åkrar.

3:to Förödas skogarne härigenom. Ty efter svedlandet vexer mest löfskog, men aldrig så grof gran och tall som tillföre; hvarföre der mycket blifvit svediat, så de köra lång väg efter timmer och kunde framdeles blifva brist derpå. Desutan förbrännas ofta vida marker genom skogseldar som ifrån svedior upkomma.

4:to Hvarest svedlandet så mycket brukas, finnes ganska litet eng och boskap. Ty til denna handtering måste våren och mest hela sommaren användas, så at ingen eller ganska liten tid är öfrigt til engs uptagande och bruk; hvarföre ock boskapen, som här skal mest födas med halm och fäd, blir ringa; hvilket har så mycket större skada med sig, som i desse, från städerna så aflägsne orter, affettningen på spanmål är svår, men hvad boskapen kastar af sig, som kött, smör, talg och hudar kan til städerna bekvemligen föras och förvandlas.

5:to Der svedlandet är nestan det endaste näringsfånget, kan landet aldrig blifva fulkomligen bebodt, eller så många invånare, som genom åker-och engs bruk ske kunde, hvilket jag håller så klart och ofriddigt, at det ej behöfver något bevis. Som nu i anseende til alt detta lærer vara onkeligt, at svedlandet bör affkaffas, så är min mening icke, at det skal ske tvärt af och på en gång. Ty det vore icke annat, än at taga brödet från invånarens mun, och göra landet straxt öde. Utan fordrar sakens beskaffenhet, at det sker efter hand, och sålunda, at hvar och en bonde pålegges vid hemmanets förlust, at årligen upådla något vift och honom förefatt til åker och eng. Imedlertid

fertid så mycket mer åker och eng uptages, så mycket mindre sveddiande skulle honom tillåtas. Härmed fortfäres til des så mycket blir upådlad, som bonden sedan förmår bruka; då intet sveddiande skulle honom tillåtas, som icke sker för de ordfaker och med de vilkor, som i Lagen utfatte finnas. Öfrige jorden som lyder under samma hemman står öppen för andra, som vilja den på samma sätt uptaga och hefda. Skatte och frälse tyckas vara skyldige til det samma, emedan ingen underfärelig rättighet kan streckas så vida, at den må brukas til egen och landets skada. Doch förekommer här den åtskilnad, at hvad på en sådan mark uptages hörer jordeganden til; hvaraf kunde snart ske, at ett skattehemman iklädde sig frälse natur, hvilket i Savolax icke är så ovanligt, hvarest en bonde ofta har så många åboer på sina ägor under namn af Torpare, som betala honom mer än skatten af hemmanet stiger til.

Ett likt åker- och engs upådlande är så mycket mögeligare som sielfva sveddiandet banar vägen dertil, hvilket huru det kan ske och gå an, invånarena i landet äro nog kunnige om.

När sveddie felles i sådant upfåt, lemnas stubbarne något lengre. Sedan såden är affkuren, rensas marken ifrån lösa trån och brandar, som öfverblifvit. Sommaren derefter, så snart några telningar börja upskiuta, huggas de af med den för omneinde *vesuri* eller *vesoin*. Följande sommaren begynna de slå mellan stubbarne, och sålunda afhuggas telningarne med lijn, hvarmed årligen fulföljes. Imedertid bultas stubbarne ibland med yxhammaren, at de således kråssade må snarare rutna, och desto förr läfsna från marken. Är jorden fuchtig giöras dijken at skynda rötternes rutnande. När de
nu

nu lofsna , tagas stubbarne med dem up , då faken är giord , och kan platsen nyttias til åker eller eng efter des beskaffenhet , och som det behagas . Skal der blifva eng , giöres jorden jemn , åkren upplöges och fås .

Kan nu större genväg finnas til åker och engs upodlande ? Huru tvårt och långsamt det går med rothuggande , är nog samt bekant , hvilket Finnarne ei heller på många ställen förstå sig på . Men på detta dem vel bekandte fettet , kan under det , och dermed de sig rikeligen nära , snart nog en för dem och det allmena gagnelig hushållning införas .

§. IV.

SOm i Finland finnas til myckenhet fumpige orter , kärr och måffar , få förstå ock landets invånare at giöra dem fruchtbara . Härtill utses mest fädane kärr som äro starkt måfsväxte och hafva lergrund . De fördelas igenom dijken , i vissa stycken och afdelningar , så at varnet kan afrinna och måffan blifva vel torr . Vid infallande stark torka om sommaren itendes måffan , då den för sig sielf efterhand kyttrar och brinner . Detta plöges straxt derefter och fås med råg , som anfenligen vel vexer , och blir sedan antingen åker eller eng .

På några ställen i Savolax och Carelen hafva invånarna til sin största fördel uptagit en ganska fumpig mark , som knapt tilförene kunnat bära något diur , och det sålunda :

De genomgrafva kärret med diupa och täta dijken , och kringdijka hela platsen , de vilja uptaga , at icke något vatn utifrån kan komma derpå . Alt efter som vattnet afrinner , blifva desse dijken grundare ; hvarföre det är nödigt , at de efter hand uprensas , eljest skulde de aldeles löpa ihop och försvinna . När jorden sålede

ledes småningom stadgat sig, och på slutet blifvit så stadig, som en annan mark, går en förut och skär den med en bred bila uti ett kvarters breda afdelningar, då en annan kommer efter med plögen och uprifver samma jordkifvor. Sielfva jorden, som således uptages, är ganska svår at plöga, hvarföre ock efter hvar och en afdelningsföra, blir allenast en torf, som är så lång som sielfva foran. Jorden, som på detta settet blifvit om våren upplögd, befås straxt med hafra, då med en harfva af torfvorne så mycket mull uprifves, at kornen någorlunda kunna dermed teckas. Vexten blir mest herlig, halmen ovanligt lång och grof, kornen ganska stridiga. Om hösten så snart hafran blifvit upskuren, upplöges samma land, så at fårorne nu gå i kors öfver de gamla fåror, om våren befås landet åter med hafra, och harfvas på samma sätt som förr, vexten blir ännu bättre. När man nu i några år fortfarit med hafverfädd, och torfvorne vel hunnit murkna, så kan denna jord med fördel brukas til åker eller eng.

När fådane kärr äro bevuxne med skog, och de på nysbesagde sett blifvit uttorkade och stadgade, nedhuges skogen; och lömmaren deruppå går elden öfver altammans. Sedan plöges jorden, och fås med råg. Straxt efter skörden upplöges igen landet, då de kvarblefne trädströtter afbrennas, jorden befås åter med råg, och på slutet med hafra, til des marken blir jämn, och alla stubbar äro borta, då den lemnas til eng, och nyttias så med fördel.

Brennandet har i måffar och kärr icke den skadeliga verkan, som förr om kyttandet är anmerkt; hvilket ärfarenheten nogsamf visat, så vida jorden derefter är fruchtsam och bärande både af fåd och gräs. Doch bör härmed ock brukas besked och varsamhet.

I Lapptrek fokn, och på några andra flellen, hafva de brukat, at, uti skogbevuxna måffar och kärr, som ej varit mer fumpige, än at de ibland blifvit uttorkade, när jorden varit torr, tenda an trädets rötterna uti en viss omkrets, at något stycke lemnas mellan hvarje rot, som antendes; då elden löper omkring, och jemte jordbrennandet nedfeller trän, hvilka sedan nästa vår afrödias, hvaruppå jorden plöges och besås med korn. Nu kan henda, at efter något brennande regn infaller, som flecker elden, och då sker ingen skada; men varar torkan lenge, fräter elden sig så diupt, at den ibland brunnit in på vintren, då jorden i grund förderfvas. Fördenfkul bör detta brennandet, som alltid vådeligt och ofra skadeligt, aldeles affkaffas.

En bruksägare i Nyland har ock vijft, at torfven af en måffa, som blifvit uttappad, kan vid stäng jernsmide, i stället för kåhl med stor fördel brukas.

— Af desse anförde exempel skönjes altså klarligen, hvad kåstbara skatter våra kärr äro, då vi förstå at rett använda dem til vår nytta. Mest öfver alt anse vi dem med föracht, men, när någon möda användes til deras upbrukande, kunna de tilföra oss mycken botnad.

En del af dessa kärr kunna lett utdikas, och göras torra, emedan de ligga när til siöar eller åar och beckar, at vatnet snart kan ledas deruti.

Mestendels gå ifrån kärren några renlar, som visa lutningen af marken. Ofta kunde öppnas en genväg til vatnets utlopp, när en liren backa blef genomgräfvnen. Men med de stora och vidstreckte kärrens uttömmande är svårare; ty det kan icke ske utan genom mångas tilhielp. Och vore det nestan omögeligt,

at en myckenhet jord- och hemmansbrukare, skulle sig godvilligt derom förena. Fördenskul om något skal tillgöras, lärer det vara nödigt, at der stora kärr och mässar finnas, sedan det blifvit bepröfvadt, om och på hvad sätt det är möjligt, dem at uptaga, så många som dertil behöfves, pålegges, at med förente krafter ett sådant arbete angripa och fullborda; då hvar och en i proportion af sine gjorde dagsvercken, kunde få del i den således fruchtbare gjorde marken. Och är det icke så ovant i Finland, at hemman hafva engar långt ifrån gården belägne.

Förutan det at genom et slikt kärrrens uttömmande och torkande, mycken jord som eljest varit onyttig, göres fruchtbar, följer ock dermed en annan nytta af lika om icke större verde.

Ty som det är bekant och nogsam genom erfarenheten bepröfvadt, at den frost som ofta förderfvat åhrsvexten i landet, har mestendels af desse kärr haft sin uprinnelse, så vore säkerligen til förmodande, at så mycket ordsaken blefve undanrögd, skulle jemvel des skadelige verkan förminskas och aftaga.

Huru i en stenig mark kan göras åker, derpå hafva de i Österbott, i åtskillige foknar visat godt prof, hvarest ock de dervid upbrutne stenar til hägnad kring åkren ganska nyttigt äro anvende.

När således i Finland allt blefve upådladt, som fruchtbart göras kunde, så skulle til det minsta blifva tre gångor så mycket åker och eng som nu finnes.

S. V.

Eljest hvad angår engskötselen i Finland, så består den mest deruti, at de stenga engarna och rensa dem ifrån skog och buskar. Sumpiga och våta engar hielpa några med dikande.

En del bruka den försigtigheten , at de engar som ena året blifvit först slagne , dem slå de andra året sidst , och skifta så framgent om , at hvart annat år de mognade höfrön må kunna nederfalla , rota sig , och öka gräsvegeten.

Många handtera ock sina engar ganska vårdslöst . Uppå landet och jemvel annorstädes , lemna de något från byarna i skogen belagne engar utan hegn och stengsel , då de ofta af hestar och boskap uthetas . Det är en skadelig sed hos allt för många , at de sent på hösten låta hestar och boskap gå i de af regn genomblötte engarne , då de uptrampas , och gräsrötterne förderivas .

Men allt detta , och mer dylikt , kan snart hielpas , genom ett alfvarsammt inseende . Huru engskötsel torde ytterligare kunna förbättras , derom skal i följande nemnas .

§. VI.

Som i Finland , af urminnes tider , varit en stor ymnighet af skog , så hafva invånarena , på många ställen , med all flit arbetat på des förödande .

Det 1:sta och eldsta settet , hvarigenom ock skogarne mest lidit , är svedjandet , hvilket de som bo uppe i landet tycka sig kunna bruka så mycket mer fritt , som de eljest se ingen utväg til någon inkomst af skogen ; men huru skadelig denne hushållning är , har i föregående blifvit bevisadt . Derest och för det 2:dra , kan man settia tiärbrenneriet , som i Österbotn mest är vordet idkat , med skogarnas allt för stora förminskande , och derjemte både invånarens och publici skada ; så vida tiäran genom en omättelig tilverkning ofta kommit i vanpris , allmogen för mycket arbete fått liten betalning , och en så redbar rikets egendom för ett ringa värde afgått til utlenningen . Detta skogsödande är

genom åtskillige Kongl. Förordningar, samt god anstalt och inseende temmeligen infkrenckt, hvaraf så vel invånarena som det almenna, redan haft, och så än ytterligare mycken nytta och förmån, när deröfver framgent hand hålles. Det skadeligaste i denna handtering är, at gemenligen til tiärved fälles träden öfveralt, större och smärre, utan åtskillnad, der likvel 1. stort träkan gifva så mycket tiära från sig, som 5 eller 6 små. Och när allenast de stora träen toges bort, skulle de smärre så mycket frodigare vexa, och efter någon tids förlopp, hinna til den storlek som de forra.

Det 3:die sättet at öda skog, är ett omätteligt vedhygge, hvilket alt för många öfva af dem, som bo vid saltjön, och hafva tillfelle at föra ved öfver til Stockholm. Andra här til ståde ne närboende, underlåta ei heller, at söka förtienst med vedfäljande, så länge det recker. Det är säkert, at åtgången af ved har tid efter annan ansenligen tiltagit, hvartil finnas åtskillige ordfaker. Som öfverflöden i annat tilvext, så har det ock skett i nyttianDET af flera boningsrum och eldstäder. För någon tid kunde i hederlige hus, man, hustru och barn, bo i ett rum, och lengre tillbaka tienstefolket med. Men nu behöfves långt flere, när husbonde, matmoder, söner, döttrar, drengar, pigor skola bo forskildt. Derjemte är folket i åtskillige städer föröckt, sedan lefnadsarten blifvit mer kultiverad, flera handverkare behöfvas, söfarten och handelen tiltagit, och nyligen genom inretning af allehanda manufaktur.

Altå i samma proportion som boningsfettet är endradt, eldstäderna föröckte, och folkets antal blifvit större, har ock åtgången af veden sig föröckt.

Härvid kunde invendas, at kakelugnar nu mer brukas än forr, och veden således bespares; men det vil ej
så myc-

få mycket fåga, och om härigenom fker någon besparing, så fordra köken nu få mycket mer, sedan matredningen blifvit öfverflödigare, och så mycket Thea och Caffè skal kokas, som de gamla intet viite af. Desutan hafva åtskilliga handteringar och verk tilkommit, hvartil en myckenhet ved fordras. I synnerhet har brennvins-brennandet, som infördes i Kong ERIC XIV:des tid, efter hand tiltagit, och i sednare tider grufveligen tilvext.

Nu som til följe af alt detta vedhygget så anfärligen tiltagit, så äro skogarne på många ställen derigenom redan förödde, och hvarest än någon skog finnes, måste den snart gå åt, så framt det icke genom tidig och tilreckelig anstalt förekommes.

Härtill ser jag ingen annan utväg, än at i de orter der vedhygge til talo är brukeligt, på hvarje hemman efter föregången syn bepröfves, huru mycket ved åhrligen kan seljas utan skogens utödande, hvilken ved skulle samlas på ett ställe, och besichtigas förän den afföres. Döljes någon ved på andra stället at hemligen bortföras, den skulle angifvaren tilhöra. Som detta ej kan practiceras med dem, som efter hand lastals föra ved til städerne, så tyckes, at deras skog hvart 3:die år borde synas, och hvarje gång annoteras i hvad stånd den befunnes, då den som mer huggit än skogen tål, skulle lagföras och plichta. Jag nekar icke, at härvid kunde något underslef föröfvas, men hvar finnes den inrettning, som derifrån aldeles är fri? och om den fruchtan gäller, så skulle alt inseende uphöra. Til skogarnas besparing skulle ock mycket bidra, om i hushållen på landet til brensel mer brukades vindfällan, skatar af timmerstockar, stora qvistar och dylikt. Och är det
oför-

oförklarligt, at til ved nedhugga vexande trån, då sådant ligger och förrutnar.

4:to Lijda skogarne genom en öfverflödigg husbyggnad, hvarom i följande något skal anföras. Skogarne skadas

5:to Genom et obetenkt gierdsel- och stör huggande. När gierdsel och stör så hugges, at skogen dermed galfras, är det icke allenast intet skadeligt, utan ock gagneligt. Ty det visar erfarenheten i alla vegetabilier, at när de stå för tätt, så tager det ena bort näringen för det andra, och alt blir smått, hvilket jemvel är klart hvad trån angår. Först de komma up, och medan de ännu äro små, skadar vel tätheten icke, men sedan de hinna något lengre och behöfva mer näring, fordra de ock mer rum, och större distence ifrån hvarandra. Härvid kunde sägas, at i öde skogar, der ingen hugger, finnas ock stora trån. Derpå svaras, at det är fant, men sådana trån hinna til storlek derigenom, at de för mindre vexlige til sig dragit näringen, och de få antingen måste gå ut, eller ock blifva stående små och vanmechtige, hvilka om de genom galtrande i rettan tid fått rum, hade förmodeligen snarare och bättre vuxit. Som nu gierdsel och störs huggande befrämjar skogsvexten, när det sker med achtsamhet, at de vexlige och raka trån, som hafva minst quistar, lemnas kvar, och de andra tagas bort til en lagom distence; så sker en grufvelig förödelse, när alt, hvad förekommer, utan åtskilnad afhugges, då hender ofta, at ett trä fälles til stör eller gierdsel troda, som kunde blifva en timmerflock eller masteträ. Och emedan bönder hafva litet eller intet begrep om skogens galtrande, så göra de såkert mycken skada genom gierdsel och stör hygge. Doch bruka någre den achtsamhet, at de til stör hugga stora gran-

granqvistar, som ock äro starkare än unga trån. Til gierdsfel fellas ock fulkomlige granar, som låta vel klyfva sig, hvilka sedan huggas i flere delar, och hvar del klyfves, at af ett trä fast många gierdsfel trodar kunna skaffas. Det vore önskeligir, at vexande gierdsgårdar kunde planteras; men imedlertid tyckes, det nysnemde fettet at skaffa gierdsfel och stör, vara dragligast och för skogarne minst skadeligt.

6:to Medföres löffkogen illa genom et oförfvarligit löfhygge. Kongl. Förordningar innehålla, at til löftagande inga trån skola fellas, utan allenast qvistar afhuggas, då det skedde utan skada, och flammarne vexte desto bättre; men derefter frågar nestan ingen, utan at fyflan skal gå något förtare och med mindre besvär, huggas de löfrikare trån neder, både större och smerre, som sedan til en del brukas til ved, men ganska mycket blir qvarliggande och förrutnar. Härmed går än grufveligare til, när valbarn fettias at taga löf, hvilka, som de ej förmå at fella trån, så afhugga de små plantor, 1 eller 2 alnars långa, at 10, 12 ja vel 20 fädane gå til en löfkerfva; detta är et nidingsverck, och et barnamord på skogen.

Sluteligen legger jag härtil, at om skogarna någonsin skola vederbörligen achtas och sparas, tyckes det vara oumgengeligt, at både byar och grannar emellan skogen skal delas; ty så länge den är gemensam, tycker hvar och en sig vara så mycket bättre hushållare, som han kan taga rundeligare för sig, och ingen tenker på at bespara.

Desse äro de besynnerligaste sett, hvarigenom skogarne skadas här i landet, men de gifvas än flere, dem jag nu ej hinner at uprekna och beskrifva. At hielpa alt detta behöfvss mer inseende än många tro.

När

När den af Lands'höfdingen Högvelborne Herr JOHAN GEORG LILLIENBERG projecterade ferskildte förnyade skogsordningen för Åbo och Björneborgs län med Åland, vinner Hans Kongl. Maj:ts allernädigste stadfästelse, som förmodeligen ske lærer, kan man vara försäkrad, at genom des handhållande och eftersefnad skogarne här i lähnet från skada och förderf bevarade varda. Imedlertid har Högvälbemelte Herre, som Konungens Man i Landet, härvid giordt al mögelig anstalt, som ock i många andra mål ådaga lagt en stor sorgfällighet för hushållningens befordran, hvilket här vore alt för vidlyftigt at bekrifva.

§. VII.

I nest föregående §. nemdes, at skogarne lida genom en öfverflödig husbyggnad, hvarmed således tilgår. En stor del af almogen och jemvel andra setta en ertdeles heder deruti, at hafva kringbyggde man-och ladugårdar, upsetta tål des många hus, och långt mer än lag säger. I mangården byggas flere stugor, eller pörten up i landet, med sina förstugur, och desutan 3, 4 och vel flere bodar, at ofta hvar person kan hafva sin ferskildta bod, dertil med steger hus, hvarest de koka omfommaren, och mer dylikt. Ladugården består af flere sähus, får och giet-hus, med sina lanor och lada för hvart hus. Härtill kommer rija, loga, badstufvu med mera.

Byggnaden kunde oförripeligen mycket indragas, utan förlust af nyttan och beqvemligheten. När tvenne stugor, en bonings och den andra gestflugu, settias emot hvarandra, så at der emellan, jemte farstugun, blir en matkammare, kunde det vel gå an; och när desse hus giordes några hvarf högre, vore under samma tak 3 à 4 bodar, der folket kunde giömma sina kläder, och om samma-

fömmaren bo bekvämligare och mer fria från myggor och annan ohyra, än i hus när vid jorden.

Et hemman, hvarest födas öfver vinteren 32 nöt; behöfde 2:ne fähus af 12 alnar i fyrkant innom knutarna, hvaruti göres 2 rader spiltor, 8 spiltor i hvarje rad, som svarar emot det gifna antalet af boskap. Den andra raden stelles så, at der emellan och väggen blir 4 alnars rum, och dermed är i hvardera huset ferdig en afdelning, hvaruti får och kalvvar vel rymmes. Man vet at lamb ofta dö af köld, när fåren icke äro så många at de kunna verma färfuset, som ock kalvvar och stelfva boskapen lida och vahntrivas i kalla rum; men när så många creatur, större och smärre, komma i et rum, så måste det blifva varmt, om det icke är alt för elendigt, och trifvas creaturen, både af det ena och andra slaget, således vel; hvilket erfarenheten lärt på åtskillige ställen, hvarest detta är practiceradt. Om på gården kan födas mer än 32 boskaps-creatur, då kunna i hvardera fähuset göras 3 rader spiltor, och således rymdes i desse hus af den besagda storleken 48 nöt. I proportion af boskapens större antal kunna fähusen göras lengre, så at i 2 hus af 18 alnars lengd innom knutarne, med 3 rader spiltor, kunna rymmas öfver 70 nöt.

I den hendelsen, at 3 rader spiltor brukas, kan mellan begge fähusen göras et rum så stort, som behöfves för får och kalvvar. Der fähusen äro 12 alnar breda, kan detta huset få inemot 8 alnars bredd, då 4 ändå äro kvar til ingång för boskapen, som är nog. Härigenom bespares 2:ne vegg, och som vädret sålunda allenast får blåsa på en vegg, så måste huset vara varmare, än eljest när det skulle blåsa på 3.

Här behöfves inga lador, utan desse hus tinnas

2 à 3 hvarf högre, och då kan fodret beqvemligen leggas på bottin, hvilken göres tät, med måssa och torf derpå, eller leggas tunna trän på måssan, hvilket är bättre och starkare. Således blifva hufen varma, och skemmes ei heller fodret genom den af boskapsen upstigande ångan. Huruledes et hus kan göra tjenst för rija, loga, mälthus badstufvu och badstufvu tvala, har Herr Kyrkioherden Justus visat, och finnes i Kongl. Vetenskaps Academiens handlingar, för anno 1760 få tydeligen beskrifvit, samt i en bifogad tabell för ögonen lagt, at hvar och en det lätteligen kan förstå.

Hvad således anfördt blifvit, må icke anses som någon blott speculation, utan finnes verkligen sådan byggnad, som lärer nog vara bekant. Härvid kan göras det inkast, at almogen ei förmår upfettia sådana hus, hvartil fordras flera arbetare; derpå svaras, at 2 karlar som ega någon styrka, få vel up en stock af 13 alnars längd. Eljest som man vet, at bönderne i annat arbete inbördes biträda hvarandra, så kunde den, som ena året i byggnaden hielpte sin granne, det följande af honom få samma tjänst tillbaka igen.

Nyttan af det som sagt är blefve läkert margfaldig. 1:mo Som husbyggnaden sålunda vel til halfparten komme at indragas, skulle skogarne i samma proportion besparas. 2:do Skulle hufen stå mycket längre; ty som de blefvo ferre, så kunde de så mycket bättre hållas vid macht, och taken vel förvaras; genom hvilkas bofellighet hufen mest förderfvas. Hvad lida icke ladorne derigenom, at ofra halmen om våren tages bort til boskaps-foder, och de sedan stå taklöse hela sommaren? men då måste ladugårds-taken lemnas orörde. 3:tio Skulle icke så många eldsvådor
upkom-

upkomma, hvilka til större delen derigenom sig tilldraga, at gnistor ur skorstenarne flyga på eller inuti de tätt kringstående hufsen, som då voro borta och faran med dem. Ladugårdarne borde ock byggas i god distence ifrån Mangården, at de för gnistor ur skorstenarne vore sakre. Ja om elden, der så vore byggt, komme lös, så kunde den snarare hemmas, än der hufsen på en vidd stå tett tillfammen, och de ena tender det andra, hvarigenom stora byar snart gå i aska. Eldsvådor hafva på en tid här i landet gjort alt för stor skada; och hörde jag nyligen en bonde ifrån Tavastland sig beklaga, at han på 1 åhr kommit at betala 20 Daler S:mt i brandstod. 4:to Och det som mest vil läga, så kunde millioner dagsverken, som eljest årligen gå til en såfeng husbyggnad, således användas til jordens upådlande, åker och engs uptagande och förbättrande, samt andra nyttiga näringsfång, hvarigenom så vel landets invånare, som det almenna, en treffelig nytta och förmon tilfalla skulle.

§. VIII.

I 2 §. är anmerkt, at åkerbrukets förbättring, på de ställen hvarest det finnes i slett tilstånd, fordrar et alfvarsamt inseende, så vida det icke är at förmoda, det almogen och en del andra eljest gå från sin gamla vahna. Det samma kan än med större skäl sägas, om svediankets afskaffande, hvarest det af urminnestider varit nestan endaste näringsfånget, samt i des ställe åker och engs uptagande och hefd. Härtill begifva sig aldrig bönder genom persvasioner, om ock hela veltalighetskonsten skulle användas dertil. För befallningar och påbud lära de ock så hädanefter som härtill söka at skrymsa sig undan, så lenge det kan gå an, och tillfelle dertil icke aldeles är betagit. Skogarnas närmare värd

här i landet, tyckes jemvel vara så angelägen, at, om dermed lengre upskiutes, då til befarande är, at släderna, och de i dem anlagde kostsamme och för det almenna fast nyttige inrettningar, tillika med de mindre nödige handteringar, icke långt härefter luta til undergång. Til et så noga och vidstreckt inseende som behöfves til alla dessa och än flera i föregående omtalta angelägenheter, tyckes fordras någon större betiening än den, som härtills varit antagen och brukad. Åtskillige foknar i Finland äro större än hela län i Sverige. Huru skal då en länsman som har mycket annat at göra kunna hinna med, at se efter hushällningen i en så vid omkrets? Cronobefälhållningsmännerne må ingen göra rekning på, ty de hafva ihland flere sådana foknar i sine härader, och äro sysselsatte med så många ärender, som kunna hålla dem varma nog, förutan den privata hushällningen. Härtil fordras ock lådant folk, som sielvså förstå sig derpå, kunna undervisa andra och föregå dem med egna exempel, hvilket icke faller på hvar och en kronobetient eller länsman. Nu, som Kongl. Maj:ts allernådigt behagat använda en anseelig kostnad, på den hithit sende och nu i landet varande Landtmätets-commissionen, och det härmedelst påsyftade endamålet neppeligen står at erhålla, utan et tilreckeligt inseende på hushällningen, så gifves anledning at häppas, det Hans Kongl. Maj:ts allernådigtste förfärg sig jemvel härtil streckandes varder. Hvad härpå blifver anvendt, förmodar man skal genom Guds nåd icke så långt til komma tillbaka i Kongl. Maj:ts och Rikets cassa med margfaldigt interesse, och i framtiden skaffa än större nytta och förmån.

§. IX.

NU vil jag något tala om landthushållningens hinder i Finland, ibland hvilka folkbristen hålles allmenligen för det största. Och när man jemför Finlands vidd med invånarens antal, så befinnes det senare emot den förra fast ringa; så at om alt hvad i landet kan göras fruchtbart, skulle uptagas och vederbörligen häfdas, så behöfdes dertil 3 à 4 gånger så mycket folk; hvarföre det kunde tyckas såfengt at tala om landets upädlande, så lenge folkbristen gör saken omögelig. Altså är det en hufvudsakelig fråga: huruledes detta hinder skal rödias ur vägen. Ordskäperne til folkbristen äro åtkillige. De många och långvariga krigen hafva upfrätt en otalig myckenhet folk. Genom hunger och pest äro mångas ögon igenlagde. Tid efter annan hafva tjenstehjon, båtsmän och annat löst folk emot förbud begifvit sig härifrån och aldrig kommit tillbaka igen, som ock både vid det förra och sednare förliga infallet många flychtade til Sverige och blevo der kvar. Men om alt detta aldrig skedd, så hade ändå under den härtils brukade hushållningen, landet icke kunnat berga så många invånare, som igenom en bättre hushållning vore aldeles möjligt. Om den stora delen at Finland, hvarest fvediandet är nestan endaste näringsfetter, blifvit så rätt bebodt, som der åker och eng brukas, så hade marken långesedan varit förvend i glas. Fördenkskul vore det orimligt, at först vilja ikaffa sig en ymnighet af folk och sedan hegynna en bättre hushållning; ty begge delarne äro sins emellan så förknippade, at den ena ei kan bestå utan den andra; och som til hushållningen fordras folk, så ökar en god hushållning folket, hvilket många tiders och nationers erfarenhet utvisar. Härtils

tils har ofta et hemman uppe i landet innehafv så mycket jord, som 5 eller 6 och vel flere kunde vara belätne med, men som svedjandets fordrar en så stor vidd af mark, så tycka de ändå sig icke hafva för mycket, och behålla för sig om det än vore mer, några undantagandes, som inrettat på sina egor nybyggen, under namn af torpare, hvarom i föregående är nemndt. Således, om några haft lust at anlegga nya hemman, har ofta dertil icke tillfelle varit, hvarföre de ei heller kunnat gifva sig, så vida de icke sedt utväg för hustru och barn. Eljest vet man, at hvarest jord til uptagande stätt öppen, der hafva ock efterhand kommit nybyggen, som i Ikalis sokn och annorstädes skedt är. Ödeshemman hafva jemvel til större delen fått åboer, fast deras egor ibland äro snesva nog. Altså när nu landet blifver afmått, och sålunda allom bekandt, hvarest nya hemman kunna uptagas, och deras egor finnas utstakade, så lära vel de komma som vilja settia sig derpå, då med flere husbäll, flere hionelag och flere barn tilkomma. Detta skulle förmodeligen mycket befordras, om sådana nybyggare af publice medel emot borgen kunde få något forskått, hvilket de innom frihets åren borde betala, och emedlertid vore deras anlagde arbete, uptagor och byggnad, jemvel underpant för lånet.

Hemmanens klyfvande i små delar, kan ock bidraga både til landets upädlande och folkets tilvext. Et stort hemman fordrar mycket folck, och stort förlag, som så äro i stånd at prästera; Men et litet hemman kan en man med sin hustru och ett eller annat tjenstehion sköta.

När et stort hemman innehafves af en husbonde, så är der ofta et hionelag allenaft som föröka sig, ty drenegar och pigor äro mest ogifte, men när et sådant hemman blif-

blifver klufvit i 3, 4 eller flere delar efter beskaffenheten, då tilkomma så många hionelag, och följachteligen så mycket större förökelse. Således, håppas man, helst om Gud förlenar oss fred och ro i landet, at tillika med hushållningens förkofring folket tilvexer, och det tilreckeligen. Eljest hvad lag och Kongl. förordningar innehålla, om inhyningar, letningar och landtsfrykare, samt huru de skola upfökas och til arbete hållas, jemvel om folkets afvikande ifrån landet, och huru det skal hindras och förekommas, med mera, håller jag onödigt at vidröra, emedan alt detta är tydeligen och tilreckeligen nog författadt och stadgadt; och som höga vederbörande icke lära underlåta at hålla en alfvarsam vård deröfver, at höga Öfverhetens nådiga vilja efterlefves, så lærer hushållningen genom sådana missbruk ei komma at lida.

§. X.

Landt- och i synnerhet åkerbruket i Finland lider ock mycket genom seglation, hvilken en stor del af dem som bo vid fältsjön idka. De göra årligen så många refor til Stockholm, som någonsin mögeligt är. Husbonden seglar gemenligen sielf, och hender ofta, at han är borta höbergnings-skörde- och sädes-tiden. Manshielpen hemma kan vara liten, och förrättas åkerbruket jemvel andra fyslör emedlertid mest af qvinfolk och barn. Huru härmed då måste tilgå, behöfver ei vidlyftig utreckning, helst emedan erfarenheten gifver derpå fast många och bedröfveliga bevis. Mången husbonde när han begifver sig på refan, äger ei råd at sielf proviantera sig och besettningen, hvarföre han måste tillita andra. Huru mycket landskiöp genom denna almogens sföfart föröfvas, är mer bekant än at man bör nemna derom. Til denna seglation brukas och mycket onödigt folk,

folk, ty almogen har mest små fahrtyg, hvartil åtminstone 4 karlar behöfvas. Et stort fahrtyg, som skulle bära 3 gångor så mycket, kunde regeras med 5 à 6 karlar. Förutan besettningen följa ock andra med, fastän de ibland hafva ganska litet at sälja, emedan de icke vilja förtro sin vähra någon annan, hvilka om de vore hemma, kunde nestan så mycket förtiena, som verdet af det de föryttra.

Altså enär rätt uträknas fahrtygets och des tilbehörs värde, hvad sedan skal användas til des vid macht hållande och reparation, jemte kostnad på besettningen, samt haffard, och dertill legges åkerbrukets med andra landtmanna-sylfors försummande, så lærer det säkert befinnas, at almogen genom denna handel mer tappar än vinner; hvilket ock hos många kommit i betrachtande, hvarföre de derifrån afstådt, vendt all flit och kraft på deras egentliga giöromål, och således vunnit långt större velmago, än andra som taga sig mer före än de gå ut med, så at det gamla rimmet iannas:

När livar och en sin sylsa skiöter,

Då går det vel ehvad ofs möter.

Privilegier vil jag icke klandra, men håller så före, at ingen har sådt privilegium derpå at förderfva landet, hvarföre de, som så idka teglation at de derigenom låta sit landtbruk falla i vanhäfd, tyckas ei vara begrepne under desse privilegier, och kunde påleggvas, at afhålla sig i rån alt teglande, til des de fatt sit landtbruk i fulkomligt stånd, och bevijst, at de äro förfedde med så mycket folk som til begge delarnes tillbörliga skötande fordras. Eljest hvad denna sak angår, kan jag vara så mycket kortare, som för 2 åhr sedan härom är underfökt genom en Kongl. commission, och lærer allsamman vid nestas ksdag komma under Kongl. Maj:ts och rikfens högläufiga Stenders Tkerlkådande.

§. XI.

Genom misfsvexter har Finland och des hushållning ibland mycket lidit. När misfsväxt infallit på en eller annan ort, har ymnogheten på andra ställen kommit til hielp. Om öck misfsvexten strekt sig något vidare, har desutan i förståne tilgång varit til den spanmål, som en del landets invånare uplagt och giömt. Påstår misfsvexten än lengre och utbreder sig vidare, tiltager i samma mått dyrheten, nöden och elendet. En del äta bark, rötter och annat dylikt, hvilket mest sker på de orter, hvarest de af urminnes tider vant sig dervid, och bruka jemvel litet deraf i god tid, at de i den onda tiden ei må vara aldeles ovane. Andra, som ei kunna nyttia en sådan föda, och egt något penningeförråd, hafva gripit dertil, flere sålt eller pantfatt sin redbaraste egendom, och den som fått låna utan pant, har ofta måst förbinda sig til en alt för dryg betalning. Altså, som några riktat sig genom den almenna olyckan, så hafva de fleste råkat i stor penningebrist, och mången blifvit fördiupad i skuld. Nu när Gud igen välignat landet med en ymnig åhrsvext, då nödsakas en myckenhet af des invånare straxt sälja sin spanmål, en del at inlösa sin pantfatta egendom, andra genom borgenärers presande och pådrifvande, samt at slippa frätande interessen, många at skaffa sig omisteliga förnödenheter, hvarmed de i dyra tiden måst låta anstå, hvaraf skett, at, så mycket spanmåls-priset öfverfligit medelmåttigheten, nestan så långt har det i hast fallit derunder. Til exempel: 1726 gielde 1 tunna Råg öfver 50 daler k:mt, följande året såldes den för 8 dito mynt och något mindre. Således hafva 6 tunnor och mer gått i betalning för 1. Sådant måste ju utmergla invånarna, och gifva hushållningen stöter, som alt för lenge kennas.

Man hoppas, at åkerbrukets förbättrande igenom Guds nåd kan mycket bidra dertil, at så svåra missvexter ei ikola ofta infalla; men så bör dock det hessofamma Josephs råd icke förachtas, och i de goda åren något tillräckeligt insamlas och besparas, til dese de onda komma.

Några Landthushållare kunna vel göra något härtil, men de äro ferre än det kan förslå, ty de fleste måste efter hand sälja sin säd, at få penningar til nödige utgifter. Hvad långt uppe i landet blir liggande i brist på affättning, kan vid påtregande nöd ei heller vara til ferdeles hielp, emedan så mechta fara så lång väg derefter. Handlande hafva ock svårt at häruti nedlegga sina penningar, dem de behöfva i stendig rörelse. Fördenkul läter neppeligen annan utväg finnas, än at genom publique anstalter Magaziner inrettas, hvilket hos andra Nationer, som besittat sig om en grundelig hushållning, för detta varit i bruk, hvarmed ock efter vår höga och nådiga Öfverhets högvise förordnande, här i landet nyligen skett en fast önskad begynnelse. Man häppas ock, at en så gagnelig och nödig inretning hädanefter kommer at åga bestånd. Härvid förefaller mig en tanka, som betrachtandet af Finska Rij-torra säden upvecker, hvilken, när den är inlagd i goda och på torra ställen upbyggde hus, kan i många år förvaras lika god, och eger fördenkul et sådant invärtes och beständig verte, som andra ting, de af Riksfens Stenders Banco anses som gellande emot penningar; och är det troligt, at jern-stången förr skal råstas i vägen, än Finska säden skemmes i Magazinet. Det kan ej heller gå så långt ut, förän en femre vext gifver anledning til slika Magaziners uttömmande, då så mycket måste vinnas, som kunde svara emot intereffet. Fruchtan för isfallan-

de

de krigstider lærer så mycket mindre kunna göra hinder häruti, som just då magazinerne mest behöfves, och kunde spanmål derutur vara Kongl. Maj:st och Kronan til tjenst för lindrigare pris, än om den vid sådant tilfelle uphandlas skulle.

S. XII.

MEn alt hvad om åkerbrukets uphielpande i Finland, tenkas, föreslås och försökas kunde, lærer på åtskillige orter neppeligen kunna vinna verkstellighet, hvarest så liten rörelse finnes, och aflettningen på spanmål är alt försvår.

Härmed förstår jag i synnerhet öfvre delen af Tavastland, Savolax och Carelen. En del invånare hafva 30 andra 40 och flera mijl til nesta köpstad. Huru mycket spanmål skal vel på en så lång väg kunna framförslas? eller hvad kan vinnas derpå, när häst och karl skal vara borta 3 veckor, en månad och mer? hvad kostar icke förtäringen på en sådan resa? helst emedan så mycket hestfoder som behöfves omögeligen kan medföras, ock skulle allena göra i lass. Altså måste spanmålen blifva liggande i landet, och invånarena lijda stor brist på penningar, til utskylders afbördande och annan förnödenhet. Hvad icke är tilfelle at förycotra, använda många in natura och supa det up. Korteligen at säga, der finnes redan mer spanmål, än folket vet råd före. Huru skal då åkerbruket kunna utvidgas, och bringas til större fulkomlighet? Detra har höga öfverheten lenge sedan tagit i et nådigt betrachtande, och låtit anställa åtskilliga undersökningar, angående huru vida en durch fart genom landet til saltön inrettas kunde, hvartil sielfva naturen tycks gifva en besynnerlig anledning, så vida här finnas så många närgrensfande och en del sig långt streckande siöar, jemte åar och beckar. Men den så nyt-

rig och oumgängelig saak, har härtills icke kunnat stellas i verket; hvad hädan efter sike kan utvisar tiden. Imedlertid så framt hushållningens förbättring i desse orter icke skal aldeles gifvas förlorad, synes det nödvändigt at vara betenkt på några andra utvägar.

I min enfaldighet har jag tenkt på följande.

1:mo Är det säkert och genom alla tiders ärfarenhet bepröfvat, at manufacturer bidraga mycket til befremjande af rörelsen i et land, och jemvel til landtbrukets upkomst. Ty derigenom befordras affettningen på landtmanna vabror, och der förtiensten är för hand, der upveckes flit och idogheten. Til manufacturers trefnad gör ei litet, om rude materien finnes i landet, hvilket i desse orter är så mycket anselegnare, som den långa vägen från söständerne, skulle göra slike emnens tillförel besvärlig och kostsam.

Nu finnes på åtskillige ställen i Savolax, i synnerhet i Cuopio sochn, et rikt förråd på jern malm i söarne, hvarest ock et bruk redan är anlagt, och torde flera än kunna inrettas. Ester någon tid kunde förmodeligen så mycket jern här tilverckas, som vore tilreckeligt icke allenast til landets förnödenhet, helst efter en stor del af almogen förstå at sielfva tilreda sig jern, utan ock til åtskilligt manufactur smide. Komme stålbruk, til vore så mycket bättre. Förråd på skog kan här aldrig tryta. Spanmål och victualier kunna öfver Saimen, både när och fjeran ifrån bequamligen tilskaffas.

Des utan finnes här i landet, goda betes marcker jemvel för fåår. Til deras vinter föda kan genom engars utrödiande förskaffas höö ymnigt, och der til med löf, af den derstädes öfverflödiga löfskogen, utan fruchtan at derpå någonsin blir brist, helst om der med beskedeligen förfares, som lag säger, och i 6§ förmält är. Således

Iedes kunde stora Scheffier inrettas, som skulle rikeligen gifva emnen til ylle manufacturer.

Lijn fädd och handtering har ock i Finland af uhrminnes tider varit mycket i bruk, hvar med invånarena mestendels äro vel inkomne. Qvinnorne äro ock aldeles snelle at spinna. Således skulle hvarken materie eller handalag felas, til linne manufacturers anläggande och drifvande. Desse ylle och linne manufacturer kunde jemvel få anläggas, at spanmåls och andra matvahrors tillförsel få vel til förs som lands vore bequemlig.

Desutan har mig förefallit en annan tanka, huruledes de omräkte orters invånare kunde få affettning på sin spanmål; hvilken mening, ehuru den vid första påseende torde synas paradox, lærer förmodeligen efter närmare betrachtande befinnas ei aldeles vara utan grund.

Under sidsa Riksdag hafva förståndige och för det almäna vel sinnade män proponerat och påstått, det retligheten at låta tilverka och förselja bren-vijn borde Kongl. Maj:t och Cronan tilfalla; hvilket i et serskildt, genom trycket utkommit betenckande blifvit så grundeligen bevijsadt, at hvar och en ovel dug måste gifva dertil bijfall, och lærer det framdeles efter al liknelse gå dertil.

I sådan hendelse tyckes, det vore nyttigt at brenvijnns brennerier i de ofta nemnde orter inrettades, at minstane til detta landets behof. Då hade invånarena tilfelle nog at förnyttra sin spanmål, och vore vel, om et vist pris årligen utfattes, til förekommande af allehanda konster som dervid eljest kunde brukas. På ved vore här et outöfligt förråd, och skontes i den delen skogarne, som i nedre orterne, och mest kring städerna äro nog medtagne. Förslän vore mögelig, så vida
denne

denne liqueur kunde göras så starck, at den til nyttjande kunde upspädas til alterum tantum. Sålunda kunde på et lass framföras tilverkningen efter flera tunnor Gäd.

Men förslen blef ännu mindre kostsam, när den på största vägen skedde således, och formän voro til hands, som på den korta landvägen skaffade varan fram, hvilket genom god anstalt vore lett at århåla. Som det är i sig sielf klart, at en sådan inrettning skulle mycket gagna öfre delen af landet, samt der befördra åkerbrukets förkofring och utvidgande, så skulle den ock tilbringa hela Rijket en anseelig vinst. Ty den säd hvaraf uppe i landet således tilverkades brenvijn, kan eljest anses som förlorad, emedan, som förr sagdt är, den icke kan nedföras til siöstäderna, utan måste der blifva liggande, eller på et öfverflödigt sett förtäras. Men hvad således användes til nedre orternes och städernes bruk och nyttjande, derigenom bespares här nedre i landet et lika stort quantum, som utom denna inrettning skulle gå til, hvaraf sker, at så mycket mer kan öferskeppas til Sverige, och så mycket mindre utlensk spanmål behöfves. Försjachteligen bespares så mycket för Riket, som kan ivara emot samna utlenska spanmåls verde. Altså om någon vil förklara detta för orimligt, så måste han ock säga, det vore bättre, at denne summa årligen utgår til fremmande, än at den blir kvar i riket.

Öfver merbenemde inrettning hade borgerskapet i städerna så mycket mindre orsak at klaga, som de icke allenast kunde blifva deltagare häruti, utan ock deras handel härigenom föröktes, så vida mer spanmal än tilföre vore at uphandla och öfverföra.

§. XIII.

Hvad i nest föregående § är anfördt om spanmåls

måls affettningens nödvendighet, til åkerbrukets upkomst i de öfre landsorterne, kan jemvel sägas om de nedre. Ty hvarest affettningen stadnar, der hindras och förqväves åkerbruket.

I Sverige blir sön öppen långt förr än i Finland. Ofta hender at den är öppen hela vinteren. Då hafva utlenningarne godt tilfelle at jemte annat införa spanmål, hvarigenom sker, at när Finlands invånare entligen hinna fram, är priset aldeles förfallit. Sedan drifvar borgerskapet sig intet mer här at uphandla spanmål, så framt det icke kan ske för et ganska ringa verde; utan tvert om, när utlensk spanmål kan i Sverige fås för lett pris, köpes den der up, och föres hjrt, ehuruvel i landet finnes spanmål nog. Och förstår vel utlenningen den konsten, at med slijt fella spanmåls priset, i hopp at när åkerbruket derigenom blir undertrykt, framdeles få skadan rundeligen erfatt. Således sker, at landtmannen har ingen affettning, och mister håg och mod at upädla åkerbruket.

Nu har Höga öfverheten förklarad så stor omvårdnad och sorgfellighet, för åkerbrukets uphielpande i Rijket, och i synnerhet tagit sig an landthushållningens förbättrande i Finland, hvarom på Riksdagarne årskiligt blifvit handlat och rådgiordt, hvarpå syftes genom den af Kongl. Maj:t hjrt i landet försende Landtmäterie commissionen, hvars gjörämål efter instructions lydelse är, at afmäta hela Finland til des belägenhet, samt beskrifva samma land til des beskaffenhet och förmaner, på det Kongl. Maj:t må sedan i nåder kunna upmana underfatarne til at nyttia de närings medel, som stemma öfverens med hvarje ords naturlige art, och hvarigenom landet må komma til behörig hefd, och invånarena til sin retta styrka. Altså tyckes saken endast
komme

komma derpå an, at til Hoga Öfverheten hvarje åhr höstetiden härifrån afgå berättelser, om åhrsväxten, och huru den varit mer eller mindre ymnig; och följande åhret kunde borgerskapet i städerna få snart möjligt vore efter föhrets beskaffenhet, hos Konungens Befalningshafvande upgifva förteckningar, huru mycket vore at öfverföra til Sverige. Si då kunde spanmåls införseln derefter mer eller mindre infkrenkas; och när så continuerades, skulle förmodeligen åkerbruket tiltaga, och i proportion deraf utlenska införslen förminska, til des saken kunde komma så vida, at ganska litet eller ingen fremmande spanmål mer behöfdes. Det är nog samt bekant, huruledes utlenningarne, efter yttersta förmågo sökt at legga hinder för manufacturernas upkomst i Riket; så lära de ei heller underlåta, at på allt möjligt sett under minera Landtbruket, helst emedan de anstalter som göras til des uphielpande dem icke äro okunnige; men så litet deras konster och anläggningar gått an i det förra, så liten framgång hoppas man de skoia få i det sednare; åtminstone sker det icke, om underfåtarenas fligt och achtsamhet, svarar emot Hoga Öfverhetens nådige vilje och förlårg.

§. XIV.

SOm i föregående är handladt derom, huru den kundskap och practique, i hushållningen, som finnes i landet, bör först upsökas, och så mycket möjligt är, göras almän, så vil jag ock uptecka min oförgripeliga tancka och mening derom, huruledes ny hushålls kundskap och practique kunde i landet införas.

Ifrån de aldra eldsta tider, har mycken hushålls kundskap funnits i verlden, hvilken ofta flyttat sig från

från det ena folket til det andra, tillika med de lärde vetenskaperne; men ibland til stor del, stadnat kvar, och varit i behåll, hvarest desse gått ut, eller blifvit bortskemde. Det kan ei heller nekas, at olärt folk, genom sin naturliga snille, jemte en achtsam ärfarenhet deruti mycket upfunnit. Tillika med andra vetenskaper, har ock œconomien, i detta och förra hundra de tahlet, ansefningen tiltagit, hvar till de i åtskillige konunga Rijken och Republiquer inrettade vetenskaps Academier, icke ringa hafva bijdragit.

Och ehuruvel den Svenska Kongliga Vetenskaps Akademien, ei så lengesedan tilkommit, har den så i andra saker, som besynnerligen hvad œconomien angår, framgifvit et rijk förråd af treffelige påfund. Men hvad antingen hos fremmande nationer är i bruk, eller i lärde mäns verk, och hela Societeters handlingar finnes beskriofvit, gagnar vårt Finland litet, så framte icke något deraf hos os kan til verkställighet bringas. En begynnelse dertil tyckes kunna göras genom Kongl. Akademien i Åbo. I sådan afsicht har Hans Kongl. Maj:st, teckts för några år sedan, hijt i näder förordna en œconomie Professor. Här finnas jemvel Professorer i naturkunnigheten och mathematiquen, hvilka vetenskaper kunna bijdraga til œconomien befordran. Flera Kongl. Academiens Ledamöter torde och tråda härtil. Derjemte vistas här studerande ifrån alla orter i landet, så at nestan ingen sochn är, hvarifrån icke någon kommer til Akademien. Desse Studerande resa mestendels hem om sommaren, så vel at flyrcka sin helsa, som i synnerhet derföre, at de icke förnä hela året uppehålla sig här i staden.

När nu desse Herrar Professores, som veta hvilka af Studerande hafva hog för œconomien, och förstå

något, i de vetenskaper, som höra dertil, behagade efter plågadt samråd, til dem som de funnit sådana egenheter hos, utdela när de reste på landet, och tenkte der något dröja, et eller annat oeconomisk emne, at under bortovarelsen göra försök med, så skulle förmodelligen hvar och en der vid använda al mögelig flijt. Föräldrar och anhörige kunde ei heller vara så hårde, at de icke skulle lemna litet jord, eller annan kostnad der til; om så behöfdes. Desse försök skulle stellas på sådana ting, som voro mest ganelige at uphielpa landet, nemligen åkerbruket, Engskiötsel, och Skogarnas rycht. Fruchtbärande träns ans vore behagelig och nyttig. At skaffa vexande gjerdsgårdar, antingen af gran, hagtorn, eler pjl, hade jemvel sit stora gagn. Allehanda redskap hvarigenom arbetet, med större behendighet och förmån, kunde drifvas, vore lijkaledes verdt at förföka, och så vidare. Emnen kunde aldrig fela, men det vore til esventyrs bättre, om de i förståne icke blefvo så många, utan samma prof skedde på flere ställen, at de nyttigaite kunskaper desto förr och kraftigare kunde kringsprida sig i landet. Hvar och en skulle författa en noga beskrifning omtilgången af försöken, hvad dem hindrat eller befördrat, och huru der med aflupit, som lemnades til den professor, af hvilken han fått emnet; och af honom communicerades med des medbröder. Desse beskrifningar kunde årligen samlas, heftas tillsamman, och förvaras i Academiens Bibliotheque, at hvar ock en der kunde få under rettelse om det som således blifvit practicerat. Om ock de, som här uti vijsit någon synnerlig flijt, blefvo hugnade med stipendium, eller på något annat sätt i hogkomne, vore det så mycket större upmuntring.

At nya konstlers antagande är så svårt för bönder och gement folck, herröret besynnerligen af 2:ne ordfaker, 1:mo hafva de en hemlig vedervilja, för alt, hvad tilförene icke hos dem varit i bruk. 2do som de icke förstå grunderna til det som bör ske, kunna de i verkstelligheten snart förgå sig, och genom et eller annat misslag, förderfva alttammans. Men begge dessa hinder kunde här icke hafva rum, så vida det præsupponeras, at de allenast skulle brukas här vid, som voro hogade för sådant, och jemvel egde någon insicht i de vetenskaper som tiena dertil. Sielfva vetenskaperna skulle så mycket begierligare läras, när de straxt fördes til practiquen, och egen ärfarenhet vjste deras nytta.

Eljest kan, hvar och en del af Landthushållningen, anses för en serdeles vetenskap, som fordrar sin serkildta ärfarenhet, hvilken är så nödig, at utan den hielpa andra vetenskaper liter eller inter. De som således i ungdomen begynte sammanfoga vetenskaper och practise, ochingo någon öfning deruti, skulle sedan när de sielfva blefve hushållare, så mycket mindre, lemna et slikt förhafvande, som deras egen nytta då mer berodde derpå, och de hade större tilfelle och förmögenhet dertil, samt kunde stendigare förblifva dervid. Detta vil säga något mer än det förra, och om det förra kunde allenast gifva fulkomlig anledning härtil, så vore nog vunnit. Altså vore denna anstalt en plant schola til goda hushållare, och skulle således efter någon tid finnas ymnigt förråd på sådant folk, som icke allenast kunde vel bruka den i landet besinteliga hushålls kunskap, utan och införa nyttiga konstler, som hos andra nationer tilförene varit, och ennu äro i bruk, som och de, af lärde Societeter och Vetenskaps Academier, uppteckta inventio-
ner

ner och påfund. Alt sådant til-toge mer och mer, de förståndigare antoge gierna, hvad en säker erfarenhet vifste nyttigt vara, och de som icke vilie begifva sig der-til, kunde genom alfvarfamt inseende tilhållas.

Hvad här icke är omrördt, som angående fiskerier, jagt och diur fång. m. m. kan af de i föregående omtalte grunder hän ledas, så vida jemvel til lika närings-fångs befordran kan brukas antingen den i landet redan varande, samt här och der kringströdde kunskap och ärfarenhet; eller ock nya påfund härutinnan efteromstendigheter och mögelighet inplantas. Eljest har jag så mycket mindste tenkt eller läfvat at härutinnan inbegripa alt, som til detta emnets utförande tienna kunde, som jag är förfäkrad der om, at til fullkomligt utrönande af den minsta del i landthushållningen fordras förre ärfarenhet, än en långlifvad menniskas ålder recker til. Hvarföre jag hoppas icke hafva handlat mot anstendigheten, när jag är af den mening, at i en så vidstreckt sak många lärdas kunskap bör leggas til grund.

ENDE.

